

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สืบเนื่องจากการที่คนไทยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทได้รับเอาวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตแบบชาวตะวันตกมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากขึ้น และประเทศไทยก็มีการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินตามรูปแบบของอารยประเทศเช่นเดียวกัน จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์หลายอย่างหมดไปหรือลดลงไปมาก กล่าวคือ วัดมิได้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและศูนย์กลางของสังคมไทยเหมือนในอดีตอีกต่อไป อันเป็นผลให้คนไทยห่างเหินจากวัดและพระสงฆ์ซึ่งเท่ากับห่างเหินจากธรรมะด้วย

เมื่อคนไทยหรือสังคมไทย ไม่มีธรรมะเป็นหลักนำใจและความประพฤติทางกายโดยทั่วกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ หลายประการ นอกจากนี้การที่มีช่องว่างในระบบการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยหรือสังคมไทยห่างเหินจากธรรมะเช่นกัน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านสื่อมวลชนและสื่อบุคคลซึ่งทำให้การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะสามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบและเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ก็ตาม ดังนั้น จึงได้ทำการศึกษาเพื่อให้ได้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาถึงวิธีการและกลวิธีในการถ่ายทอดธรรมะจากพระสงฆ์บางรูปที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในปัจจุบัน และเพื่อสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มประชาชนเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ธรรมะที่น่าสนใจและน่าเลื่อมใส ตลอดจนปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ในด้านนี้มาเสนอให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ทราบ จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะให้เป็นไปโดยทันสมัย เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันและมีประสิทธิผลยิ่งขึ้น โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษในการเผยแพร่หรือถ่ายทอดธรรมะ สัมภาษณ์ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนผู้ฟังธรรมที่วัดจำนวน 4 แห่ง รวม 125 คน โดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยอัตราร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลการศึกษาวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลและการวิจัยทางเอกสาร ซึ่งมี 5 ส่วนด้วยกันนั้น พอจะสรุปความในแต่ละส่วนได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 รูปแบบและวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย

ผลการศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยยุคสมัยต่าง ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้:-

ในยุคสมัยแรกของการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติไทยซึ่งตรงกับสมัยกรุงสุโขทัย ยังไม่มีรูปแบบและวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะที่แน่นอน การสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะจะกระทำโดยพระมหากษัตริย์และพระภิกษุเป็นหลัก แล้วจึงเผยแพร่มาสู่ข้าราชการและประชาชน

ครั้นในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงได้มีการสร้างวัดวาอาราม ศาลาเสนาสน การสร้างพระพุทธรูปสำคัญประจำรัชกาล งานพิมพ์ปฏิสังขรณ์เพื่อก่อสร้างวัดวาอารามขึ้นใหม่ มีการประกาศใช้กฎหมายพระสงฆ์ขึ้นเพื่อให้สงฆ์มณฑลมั่นคงยิ่งขึ้น มีการสังคายนาพระไตรปิฎก สนับสนุนการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง วังเจ้านาย และบ้านนักขัตราชาการผู้ใหญ่ รวมทั้งการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเขียนไปอ่านหรืออ่านตามคัมภีร์ใบลานเป็นการเทศน์ด้วยปากเปล่าและเทศน์ด้วยสำนวนธรรมดาซึ่งเข้าใจง่าย

ในยุคสมัยปัจจุบันหรือนับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา มีจุดเน้นในด้านการชำระพระไตรปิฎกแล้วจัดแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย การแต่งหนังสือธรรมะประเภทต่าง ๆ ก็ยังได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม และมีการใช้โสตทัศนอุปกรณ์สมัยใหม่ เข้าช่วย ได้แก่ เครื่องขยายเสียง การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ (วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เทปบันทึกเสียง) และการพิมพ์เป็นเอกสารหนังสือธรรมะออกเผยแพร่ รวมทั้งการแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบันที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษ จำนวน 5 รูป ปรากฏว่า ปัจจุบันสถาบันสงฆ์ไทยยังไม่มี การเรียนการสอนด้านการถ่ายทอดหรือการเผยแพร่ธรรมะที่เป็นรูปแบบ โดยเฉพาะในสถานศึกษาทางพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาได้มีวัดและสำนักต่าง ๆ หลายแห่งได้มีการพัฒนารูปแบบและวิธีการถ่ายทอดธรรมะหรือการเผยแพร่ธรรมะเป็นเอกเทศของตนเอง

ส่วนรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมะที่ประชาชนจะรับได้ง่ายนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พุทธศาสนาจำนวน 10 ท่าน ได้ให้คำตอบแตกต่างกันมาก แต่พอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้:-

- คงจะหารูปแบบและวิธีการที่แน่นอนไม่ได้ ขึ้นอยู่กับผู้ฟังและสถานการณ์ ผู้เผยแพร่ควรกำหนดรูปแบบและวิธีการเหมาะสมเอาเอง
- ควรเป็นรูปแบบที่ใช้ภาพยนตร์เข้าช่วยแบบภาพยนตร์เรื่อง ครูป้านอกของประเทศไทย เกาหลี นอกจากนี้ก็อาจใช้เพลงธรรมะ สื่อโทรทัศน์ ภาพสไลด์ และการจัดนิทรรศการ
- ควรใช้รูปแบบของการอภิปรายร่วมกันโดยเชิญวิทยากรทั้งฝ่ายโลก และทางธรรมมาอภิปรายร่วมกัน
- ควรจะต้องใช้ทุกรูปแบบแล้วแต่กรณี ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวบุคคลหรือพระวิทยากรที่ไปเผยแพร่ธรรมะ
- ควรใช้ละคร จินตนิยายต่าง ๆ ที่จะปลุกอารมณ์ผู้ฟังให้กระตือรือร้นใจได้ ก็จะได้ผลหรือจะใช้เพลงธรรมะก็ได้
- ควรจะต้องใช้หลายรูปแบบ แล้วแต่ผู้เผยแพร่ธรรมะจะถนัดรูปแบบไหน หรือใช้หลายรูปแบบผสมผสานกันขึ้นอยู่กับผู้พูด ผู้ฟัง และกาลเทศะเป็นสำคัญ

ส่วนที่ 2 พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ไทยในฐานะผู้ส่งสาร

พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ เป็นผู้มีหน้าที่ในการเผยแพร่ธรรมะ ไปสู่ชาวไทยพุทธทุกกลุ่ม เป้าหมาย พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์จึงมีฐานะเป็นผู้ส่งสาร (Source) ตามหลักวิชานิติศาสตร์ การเผยแพร่ธรรมะหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นงานหลักของพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ นับตั้งแต่อดีตในสมัยพุทธกาลมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบันและคงจะดำรงอยู่เช่นนี้ต่อไปอีกในอนาคต

สำหรับจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษ 5 รูป ส่วนใหญ่ได้มีภารกิจมุ่งหมายหรือหวังผลไว้ บางรูปเป็นการสอนให้ฟังเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้อง ทำลายความโง่และความมึนงง บางรูปเน้นให้ฟังรู้เป้าหมายในการดำเนินชีวิต และบางรูปก็เน้นการสอนในสิ่งที่ผู้ฟังควรรู้หรือควรพูดให้เข้าใจกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ธรรมะ ปรากฏว่า คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษ จำนวน 5 รูป แต่ละรูปมีจุดเน้นด้านกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน บางรูปครอบคลุมถึงบุคคลทุกกลุ่มอายุ บางรูปเน้นกลุ่มหนุ่มสาวหรือเยาวชนวัยรุ่น และบางกลุ่มก็เน้นกลุ่มสถาบันการศึกษา

ส่วนที่ 3 หัวข้อและเนื้อหาธรรมะในฐานะสารที่ใช้ในการเผยแพร่

ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนเกี่ยวกับหัวข้อธรรมะที่ควรใช้ในการเผยแพร่ธรรมะตามสภาพของสังคมปัจจุบันมีจุดเน้นแตกต่างกัน และอาจจำแนกออกได้เป็น 6 ประเด็นด้วยกันคือ:-

1. หัวข้อธรรมะควรจะเน้นในลักษณะที่สอนให้คนช่วยตนเองหรือพึ่งตนเองตามที่พระพุทธเจ้าได้วางหลักการไว้ที่เรียกว่า นวกะสงวนธรรม 10
2. ในสภาพสังคมปัจจุบันควรให้ทุกคนอยู่ในกรอบของศีล 5 ซึ่งเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมของมนุษย์และอาจเสริมด้วยหัวข้อธรรมะขั้นต่อไป ได้แก่ สติสัมปชัญญะ หิริโอตตปละ
3. หัวข้อธรรมะควรจะเน้นในเรื่องเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขพอสมควร ต่อจากนั้นจึงควรสอนเรื่องค่านิยมของสังคม การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และการแก้ปัญหาสังคม โดยเริ่มจากครอบครัวจนถึงระดับประเทศ
4. หัวข้อธรรมะควรจะเน้นเรื่องความสามัคคีและปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อประชาชน
5. หัวข้อธรรมะที่สมควรเน้นย้ำเป็นพิเศษ คือ ธรรมะสำหรับชีวิตประจำวัน หน้าที่ที่พึงมีต่อกันระหว่างลูกกับพ่อแม่ ลูกศิษย์กับครูอาจารย์ ลูกจ้างกับนายจ้าง และหน้าที่ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพระสงฆ์
6. หัวข้อธรรมะที่ควรเผยแพร่มากที่สุด คือ ทางเดินของชีวิตเพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต รู้จักเป้าหมายของชีวิตและสังคม กับวิถีที่จะเดินไปสู่จุดหมายด้วย

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับหัวข้อธรรมะที่พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษใช้เทคโนโลยีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2531) นั้น ปรากฏว่าคำตอบของพระสงฆ์ทุกรูปตรงกันไม่ว่าจะได้เห็นว่า ไม่มีการกำหนดหรือเน้นหัวข้อธรรมใดเป็นพิเศษในการบรรยายธรรมะหรือเทศน์เป็นรายปีโดยเฉพาะ อาจจะมีการเทศน์ในหัวข้อธรรมใดซ้ำกันทุกปีก็ได้

ส่วนที่ 4 สื่อและช่องทางการสื่อสารธรรมะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษ ปรากฏว่า มีความแตกต่างกันตามทรรศนะของแต่ละท่านอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจะเน้นหนักทางด้านความสามารถเฉพาะตัว และขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้ฟังเป็นสำคัญ

สำหรับความเห็นหรือข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรทางพุทธศาสนาภาครัฐและเอกชน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าควรมีการใช้สื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนในการเผยแพร่ธรรมะ โดยได้เสนอแนะให้มีการใช้สื่อต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบตามลักษณะกลุ่มผู้ฟัง

นอกจากนี้ โรงเรียน สมาคม และองค์กรเอกชนในฐานะช่องทางการเผยแพร่ธรรมะ ผู้แทนองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พุทธศาสนามีความเห็นพ้องต้องกันว่า นอกจากสถาบันสงฆ์และวัดซึ่งทำหน้าที่โดยตรงในการเผยแพร่ธรรมะแล้ว โรงเรียน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรเอกชนอื่น ๆ ก็ควรมีบทบาทในฐานะช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะด้วย โดยเป็นผู้ให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนการดำเนินงานเผยแพร่พุทธศาสนาแก่สถาบันสงฆ์ไทยเท่านั้น ส่วนหน้าที่หลักยังคงเป็นของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตและวิญญาณของประชาชน ถ้าฝ่ายฆราวาสแย่งหน้าที่ของพระสงฆ์มาทำทั้งหมดก็จะเป็นอันตราย เพราะจะไม่มีศาสนบุคคลหรือพระสงฆ์สืบทอดพุทธศาสนา

ส่วนที่ 5 ความคิดเห็นของกลุ่มประชาชนผู้ฟังธรรมะในฐานะผู้รับสาร

ผลการสำรวจความคิดเห็นจากแบบสอบถามของกลุ่มประชาชนผู้ฟังธรรมะในฐานะผู้รับสาร จำนวน 125 ราย ซึ่งมีความแตกต่างกันด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความบ่อยครั้งในการเปิดรับฟังธรรมะ และระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนา การสำรวจปรากฏผลดังนี้ คือ

ก. ลักษณะทั่วไปของประชาชนผู้ฟังธรรมะ

ประชาชนผู้ฟังธรรมะที่สำรวจทั้งหมด 125 ราย เป็นเพศชายและเพศหญิงจำนวนพอ ๆ กัน คือ ร้อยละ 49.6 และร้อยละ 50.4 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26-35 ปี ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 23.2) รองลงมาเป็นผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 19.2) และเกือบครึ่งหนึ่งที่สำรวจ (ร้อยละ 46.4) เป็นผู้แต่งงานแล้ว เป็นโสดร้อยละ 40.8 ประชาชนผู้ฟังธรรมะส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการและเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน (ร้อยละ 20 เท่ากัน) โดยกลุ่มตัวอย่างกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 35.3) มีรายได้ต่อเดือน (ไม่หักค่าใช้จ่าย) ตั้งแต่ 300-3,000 บาท และรายได้ระหว่าง 3,001-6,000 บาท (ร้อยละ 28.0) ซึ่งประชาชนผู้ฟังธรรมะเกือบสามในสี่ (ร้อยละ 72.0) ตอบว่าตนเองมีสถานภาพทางเศรษฐกิจในระดับปานกลาง และอยู่ในระดับดีร้อยละ 15.2 ซึ่งส่วนมาก (ร้อยละ 63.2) ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมใดเลย มีผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมต่าง ๆ ร้อยละ 30.4 และมีผู้ที่เป็นผู้นำกลุ่มหรือสมาคมต่าง ๆ เพียงร้อยละ 6.4 เท่านั้น ทั้งนี้ประชาชนส่วนใหญ่ที่มาฟังธรรมะระบุว่า ไม่มีปัญหาสนใจในเรื่องต่าง ๆ ปัญหาที่สนใจที่ระบุนามากที่สุดคือ ปัญหาการเงิน (ร้อยละ 14.4) ปัญหาสุขภาพ (ร้อยละ 10.4) และปัญหาการทำงาน (ร้อยละ 9.6)

ข. การเปิดรับฟังธรรมะ

ผลการสำรวจครั้งนี้พบว่า ประชาชนที่ไปวัดประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 44.8) ไปวัดเพื่อฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และเมื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงการเปิดรับฟังธรรมะจากแหล่งหรือสื่อต่าง ๆ ผู้ตอบระบุว่า ไปฟังธรรมะที่วัด สนทนาธรรมกับพระหรือผู้รู้ ฟังเทปคาสเซตธรรมะ วิทยุกระจายเสียง สถานีโทรทัศน์ อ่านคอลัมน์ธรรมะจากหนังสือพิมพ์ จากวารสารหรือนิตยสารทั่วไป อ่านวารสารหรือนิตยสารธรรมะโดยตรง และหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ด้านธรรมะ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งมีการเปิดรับธรรมะจากสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ในระดับที่ไม่ค่อยบ่อยนัก

ค. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

ผลการสำรวจครั้งนี้พบว่า ประชาชนผู้ฟังธรรมะนั้นมีลักษณะการทำหรือร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา คือ การตักบาตร นั่งสมาธิ สนทนาธรรม ฟังเทศน์หรือบรรยายธรรมที่

วัดและที่อื่น ๆ และช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดนั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างจำนวนเกือบครึ่งหนึ่ง ได้ทำหรือร่วมกิจกรรมในระดับที่ไม่ค่อยบ่อยนัก

ส่วนการสวดมนต์ไหว้พระ อ่านหนังสือธรรมะ รักษาศีล 5 หรือศีล 8 ในวันพระ และการร่วมพิธีทางศาสนาในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนานั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 59.2) มีการสวดมนต์ไหว้พระในระดับที่น้อยมาก และการรักษาศีล 5 หรือศีล 8 นั้น กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43.2 ยึดถือปฏิบัติอยู่ในระดับที่น้อยมาก สำหรับการอ่านหนังสือธรรมะและการร่วมพิธีทางศาสนาในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา พบว่า จำนวนกว่าหนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่าง ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยพอสมควร

ง. ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทย

1. เหตุผลที่คนปัจจุบัน ไม่ไคร่ฟังพระ เทศน์

กลุ่มตัวอย่างประมาณหนึ่งในสาม เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่า พระสงฆ์ปฏิบัติตัวไม่น่าเลื่อมใส วิธีเทศน์น่าเบื่อ ไม่น่าสนใจ ไม่สะดวกในการไปฟังเทศน์และไม่มีเวลา เหตุผลเหล่านี้ทำให้คนปัจจุบัน ไม่ไคร่ฟังพระ เทศน์

2. ความคิดเห็นต่อวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

ประชาชนผู้ฟังธรรมกว่าครึ่งหรือจำนวนร้อยละ 52.00 มีความคิดเห็นต่อวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันว่าควรแก้ไขปรับปรุง โดยได้ เสนอแนะให้มีการแก้ไขปรับปรุงใน 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ไทย ด้านเนื้อหาธรรมะและรูปแบบในการเผยแพร่ และด้านการใช้สื่อในการเผยแพร่

3. ความคิดเห็นที่มีต่อพระสงฆ์บางรูปที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะและสมควรจะเป็นต้นแบบได้

ประชาชนผู้ฟังธรรมจำนวนถึงร้อยละ 84.0 ได้แสดงความคิดเห็นว่า มีพระสงฆ์ไทยบางรูปที่มีความสามารถพิเศษในการเผยแพร่ธรรมะและสมควรยึดเป็นแบบฉบับได้จากข้อเสนอแนะของประชาชนผู้ฟังธรรมสามารถสรุปเสนอได้รวมจำนวน 6 รูป คือ

- 1) พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) 2) พระพยอม กัลยาโณ 3) พุทธทาสภิกขุ
- 4) พระมหาจำลอง กิตติปัญโญ (หลวงพ่อกวนนาพุทธ) 5) พระอาจารย์สนอง กตปุญโญ
- 6) กิตติวุฒโฑภิกขุ

โดยประชาชนได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับความสามารถพิเศษของพระสงฆ์ทั้ง 6 รูป ซึ่งมีลักษณะเด่นร่วมกันคือ 1) ใช้รูปแบบบรรยายธรรม 2) ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ชัดเจน ตรงไปตรงมา และไม่ใช้ภาษาบาลีมากเกินไป 3) หัวข้อธรรมะและการยกตัวอย่าง ประกอบ เป็นเนื้อหาธรรมะในระดับง่าย ๆ จนถึงระดับกลาง เหมาะสมกับเหตุการณ์ชีวิต ปัจจุบันปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน 4) เป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม 5) ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง 6) มีวิธีการและการใช้สื่อเผยแพร่ธรรมะในหลายระดับและหลายด้าน ด้วยกัน

จ. ความคิดเห็นต่อแนวทางที่จะปรับปรุงแก้ไขวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้มีประสิทธิภาพ

ผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนผู้ฟังธรรมต่อแนวทางที่จะปรับปรุงแก้ไขวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นนั้น กลุ่มตัวอย่างจำนวนถึงเกือบครึ่งหนึ่งได้แสดงความเห็นด้วยกับแนวทางต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอเพื่อแก้ไขปรับปรุงวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และกลุ่มตัวอย่างจำนวนกว่าหนึ่งในสามได้แสดงความเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อแนวทางแก้ไขดังกล่าว เช่น ควรพัฒนาพระให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมและวิชาการทางโลกที่จำเป็น ควรแสดงธรรมะในเรื่องใกล้ตัวผู้ฟังและเหมาะสมกับยุคสมัย และการยกอุทาหรณ์หรือตัวอย่างที่นำมาใช้ในชีวิตปัจจุบันได้ เป็นต้น

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย จำแนกออกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้เผยแพร่ธรรมะ เช่น การขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถถ่ายทอดธรรมะไปสู่ประชาชนจนถึงขั้นเลื่อมใสศรัทธา และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมได้ และปัญหาที่สถาบันสงฆ์ไทย ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ยังคงพยายามรักษารูปแบบดั้งเดิมและวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะไว้สอนแต่ในเรื่องเก่า ๆ จึงทำให้ประชาชนไม่สนใจฟังธรรมะหรือนำหลักธรรมะ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตน เป็นต้น

2. ปัญหาและอุปสรรคด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ เช่น รูปแบบการสื่อสารเพื่อชักจูงชาวบ้าน เข้าวัด ยังคงใช้การจัดงานวัดที่มีมหรสพต่าง ๆ หรือบางวัดยังเน้นไปในทางไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง เป็นเครื่องล่อ นอกจากนี้เห็นการเผยแพร่ธรรมะใน

ปัจจุบันเห็นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายธรรมภาคทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแพร่ธรรมะ เข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

3. ปัญหาและอุปสรรคด้านวิธีการหรือกลวิธีการเผยแพร่ธรรมะ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หรือ ไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแพร่ นอกจากนี้พระสงฆ์ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้สื่อทัศนูปกรณ์มาก่อน รวมทั้งสื่อชนิดต่าง ๆ ส่วนใหญ่จึงมุ่งใช้แต่สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแพร่ธรรมะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด

4. ปัญหาและอุปสรรคด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เช่น ประชาชนขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรม การศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรม นอกจากนี้สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย สภาพแวดล้อมในสังคมเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะ เพราะต้องใช้เวลาและความคิดไตร่ตรองมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหรือวัยรุ่นไม่ให้ความสนใจนัก

5. ปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาเผยแพร่ธรรมะ เช่น พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ยังไม่มีการวิจัยประเมินผลการเผยแพร่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันหรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมาย และสถาบันสงฆ์ยังมีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ธรรมะในปริมาณที่น้อยมาก และขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาครั้งนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะนั้น มีข้อจำกัดหรือประเด็นที่ยังมีความเห็นไม่ตรงกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวงการศึกษาพระพุทธศาสนาหลายประการ จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายในเชิงหลักนิเทศศาสตร์ได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1) เรื่อง การปรับปรุงรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ

ผลการศึกษาวิจัยด้านรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ ปรากฏว่านับตั้งแต่มีการนำเอาพระพุทธศาสนาภายใต้ลัทธิเถรวาทเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น ในระยะแรกยังไม่มียุทธศาสตร์หรือรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะที่แน่นอน การเผยแพร่

ธรรมะในยุคนั้นจะเผยแพร่โดยสื่อบุคคลเป็นหลัก คือ จากพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์ แล้วจึงเผยแพร่มาสู่ข้าราชการและประชาชน จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะยังคงใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก เช่น เดิมแล้วยัง ได้มีการสร้างวัด ศาสนสถาน พระพุทธรูปสำคัญประจำรัชกาล และงานศิลปะ ปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ขึ้นอีกมากมาย ซึ่งสิ่งสำคัญเหล่านี้เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของคนในสมัยนั้น ตลอดจน ได้มีการประกาศใช้กฎหมาย คณะสงฆ์ขึ้น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ส่งเสริมการศึกษา พุทธศาสนาทั้งในหมู่คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป รูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะได้มีการเปลี่ยน จากที่พระสงฆ์เคยเทศน์ด้วยการอ่านตามคัมภีร์โบราณ หรือ เขียน ไปอ่าน เป็นการเทศน์ด้วย ปากเปล่าและใช้สำนวนธรรมดาเข้าใจง่ายขึ้น

เมื่อถึงยุคสมัยปัจจุบันหรือนับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการเผยแพร่ พุทธศาสนาโดยการใช้นั่งสื่อ สิ่งพิมพ์ธรรมะมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการ สื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม การ สันทนาธรรม ฯลฯ และมีการใช้สื่อต่าง ๆ เข้าช่วย แต่ถึงกระนั้นก็เป็นไปในวงจำกัด และในปัจจุบันสถาบันสงฆ์ไทยยังไม่มีการเรียนการสอนด้านการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ธรรมะที่ เป็นวิชาการโดยแท้จริง ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปในลักษณะการเทศน์โดยจดจำสำนวนสืบต่อกันมา รวมทั้งพิธีการต่าง ๆ ที่ต้องทำทั้งก่อนและหลังการเทศน์ ส่วนรูปแบบวิธีการเผยแพร่แบบการ บรรยายธรรม หรืออื่น ๆ นั้น สำนักหรือวัดบางแห่งต่างก็ได้พัฒนารูปแบบการถ่ายทอดหรือ เผยแพร่ธรรมะเป็น เอกเทศตามจุดเน้นของตนเอง

การปรับปรุงรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะนั้น สถาบันสงฆ์ไทยยังไม่ มีนโยบายและแนวความคิดที่จะดำเนินการปรับปรุงรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ เพราะเห็นว่ารูปแบบและวิธีการดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันก็ได้อยู่แล้ว และยังมี ความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความดี ความคงทนอยู่ในตัวเอง จึงไม่จำเป็นต้องโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เพื่อชักจูงให้ประชาชนมา ล้อมใสนับถือและศรัทธาในเชิงปริมาณเหมือนศาสนา อื่น ๆ ก็ได้ เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ จึงไม่มีการปรับปรุงรูปแบบวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ ธรรมะให้ เข้ากับสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการสื่อสาร เพราะสารหรือธรรมะที่ผู้ส่งสารหรือพระสงฆ์ส่งออกไปยังผู้รับสารหรือประชาชนนั้น อาจเป็น อุปสรรคของการสื่อสารได้ ถ้าสารนั้นขาดความพอเหมาะพอดีกับกำลังความสามารถในการรับ สารของผู้รับสาร คือ ยากหรือง่ายเกินไปสำหรับผู้รับสาร สารซึ่งขาดการจัดลำดับเรื่องราวที่

ดีพอ สารที่มีลักษณะซับซ้อนคลุมเครือไม่แจ่มชัด สารที่มีรูปแบบล้าสมัยไม่เหมาะกับผู้รับสาร ฯลฯ ล้วนแล้วแต่จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลได้ (43: 151) ศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อค่านิยมที่ลึกซึ้ง การยอมรับที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะฉะนั้น การเผยแพร่ต้องทำอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไป และรูปแบบวิธีการเผยแพร่ต้องทันสมัยเหมาะสมกับยุคสมัยด้วยเช่นกัน (35: 836)

2) เรื่องการพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ

ผลการศึกษาวิจัยด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้ส่งสาร ปรากฏว่า มีปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ การขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทการขาดแคลนพระวิทยากรที่จะฝึกอบรมพระสงฆ์ให้มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ และการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับสูงสำหรับการเผยแพร่ธรรมะเป็นการถาวร ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวสืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ กล่าวคือ การศึกษาของพระสงฆ์ยังไม่เป็นนโยบายที่ชัดเจนในลักษณะของ "แผนการศึกษาของพระสงฆ์" และยังไม่มีความชัดเจนทางด้านความคิดในการปฏิรูปการศึกษาของสถาบันสงฆ์ไทยระหว่างพระเถระชั้นผู้ใหญ่กับพระภิกษุรุ่นใหม่ ซึ่งพระเถระมีทรรศนะว่า หลักสูตรการเรียนการสอนตามแบบดั้งเดิมนั้นดีอยู่แล้วไม่ควรจะไปคิดปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงอย่างใดอีก การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนหรือการอนุรักษ์ของเดิมไว้ไม่ได้ คือ "ความเสื่อม" กับเกรงว่าถ้ามีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนของพระสงฆ์ให้เข้ากับทางโลกหรือสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน ก็จะทำให้พระสงฆ์ลาสิกขาบท (สึก) กันมาก เมื่อความรู้ของพระสงฆ์ในด้านแก่นแท้ของธรรมะที่ดี และความรู้ทางโลกตามสภาพการณ์ปัจจุบันก็ตาม ยังมิได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้นจึงทำให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาหรือความรู้น้อยกว่าฆราวาส และไม่สามารถถ่ายทอดธรรมะไปสู่ประชาชนจนถึงขั้นเลื่อมใสศรัทธาและประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมได้ นอกจากนี้ การจัดตั้งสถานีวิชุกกระจายเสียงเพื่อการเรียนการสอนและการเผยแพร่พระพุทธานุศาสน์ตามแผนพัฒนาการศาสนาระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534) ก็ยังมีได้ดำเนินงานในทางปฏิบัติแต่อย่างใด

ตามแนวคิดของเบอร์โล (David K. Berlo) นั้น ผู้ส่งสารซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งของการสื่อสาร จะทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ดีหรือไม่เพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่ง คือ ความรู้ หมายถึง ความรู้ของผู้ส่งสารในเรื่องและเหตุการณ์ต่าง ๆ บุคคล ความรู้เป็นเรื่องสำคัญเพราะความถูกต้องแม่นยำของการสื่อสารขึ้นอยู่กับความรู้เป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้อย่างเพียงพอแก่การสื่อสาร เพราะถ้าผู้ส่งสารขาด

ความรู้สำหรับการสื่อสารในเรื่องนั้น ๆ แล้ว ผู้รับสารก็จะขาดความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสาร ขาดความเต็มใจที่จะรับสารจากผู้ที่ไม่รู้จริง ซึ่งจะมีผลทำให้การสื่อสารสะดุดหยุดลงหรือไม่บรรลุเป้าหมายดังที่ผู้ส่งสารต้องการ (43: 138-139)

3) เรื่องการจัดลำดับหัวข้อธรรมะ (สาร) เพื่อการเผยแพร่ธรรมะตามเห็นฐานของผู้ฟัง

กล่าวโดยทั่วไป สถาบันสงฆ์ไทยยังไม่มีข้อกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังไว้เป็นแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ส่วนมากเป็นการเทศน์เรื่องนิทานชาดกเรื่องนรก-สวรรค์ และเรื่องพุทธปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่คนในยุคนี้เข้าใจยาก และคิดว่าคงเป็นไปไม่ได้ จึงทำให้ประชาชนผู้ฟังธรรมะขาดความเลื่อมใสศรัทธา และไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีประจำวันของตนได้ ถ้าหากลดการเทศน์เรื่องเหล่านั้นลงแล้วเพิ่มหัวข้อธรรมะที่มีเหตุผลและทันสมัย ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อสรุปว่า หัวข้อธรรมะที่ควรใช้ในการเผยแพร่ธรรมะตามสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันควรจะเน้นในเรื่องดังต่อไปนี้:-

- (1) การให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองหรือพึ่งตนเอง
- (2) การเศรษฐกิจและสังคมในระดับครอบครัวและชุมชน
- (3) ความสามัคคีและปัญหาสังคมที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- (4) ธรรมะสำหรับชีวิตประจำวันและหน้าที่ที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม
- (5) การทำความดี ละเว้นความชั่วทั้งกาย วาจา ใจ ตามกรอบของศีล 5
- (6) การดำเนินชีวิตของตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมะของพระพุทธศาสนา

สารเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการสื่อสาร ความสำคัญของสารที่ถูกส่งมาจากผู้ส่งสารคือ การทำหน้าที่เร้าให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนอง การที่ผู้รับจะรับสารที่ถูกส่งมาในรูปสัญลักษณ์ได้หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับว่า ผู้รับมีทักษะในการรับสารมากหรือน้อยด้วย David K. Berlo (43: 145-146) ได้แบ่งส่วนประกอบของสารออกเป็น 3 ส่วน คือ รหัสของสาร (message codes) เนื้อหาของสาร (message content) และการจัดสาร (message treatment)

รหัสของสารก็คือ ภาษา (language) หรือสัญลักษณ์ (Symbolic) หรือสัญญาณ (signal) โดย Berlo แบ่งรหัสของสารออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ รหัสของสารที่ใช้คำ (verbal message codes) และรหัสของสารที่ไม่ใช้คำ (nonverbal message codes) ซึ่งจากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 รูป และพระสงฆ์ที่

ประชาชนกลุ่มตัวอย่างได้เสนอว่าเป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะนั้นทุกรูปต่างมีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ความสามารถในการใช้ภาษาที่สั้น กระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา และพระสงฆ์บางรูป เช่น พระโพธิ์รักษ์ พระพยอม กัลยาโณ เป็นต้น ยังมีความสามารถในการใช้ลีลา ท่าทาง และสำนวนโวหารต่าง ๆ ในการสื่อสารธรรมะกับผู้ฟังได้ดีอีกด้วย

ด้านเนื้อหาของสาร (message content) นั้น Berlo ได้ครอบคลุมความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ที่ต้องการจะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกัน โดยแบ่งเนื้อหาของสารเป็น 2 ประเภทคือ สารประเภทข้อเท็จจริง และสารประเภทข้อคิดเห็น

สารประเภทข้อเท็จจริง เป็นสารที่รายงานให้ทราบถึงความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกทางกายภาพอันอยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะตรวจสอบได้ถึงความแน่นอนถูกต้องของสารนั้น ถ้าพิสูจน์ตรวจสอบแล้ว สารนั้นเป็นจริง สารนั้นก็จัดว่าเป็นสารที่มีคุณภาพควรแก่การเชื่อถือ ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ทั้งพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและพระสงฆ์ที่ประชาชนกลุ่มตัวอย่างได้เสนอว่าเป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะนั้น ส่วนใหญ่จะมีความรู้และ/หรือประสบการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างลึกซึ้ง จึงสามารถถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ตนได้ศึกษาและปฏิบัติมาแล้ว ให้กับประชาชนผู้ฟัง ได้อย่างถูกต้อง มีผลทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธาและประพฤติปฏิบัติตาม

การจัดสาร Berlo ถือว่า เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญอย่างหนึ่งของสาร สารที่ถูกจัดเตรียมมาอย่างดี ทั้งในเรื่องของการเรียบเรียง ลำดับความ ระดับความยากง่าย รูปแบบการใช้ภาษาจะทำให้สารนั้นมีคุณสมบัติในการสื่อสารได้ ผลจากการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่าพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มดังกล่าวมีลักษณะเด่นร่วมกันอีกประการหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นความสามารถในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะข้อหนึ่ง คือ รูปแบบการใช้ภาษาที่เรียบง่าย สั้น กระชับ แล้วยังมีการจัดลำดับความยากง่ายของสารหรือหัวข้อธรรมะด้วย ที่สำคัญคือมีการใช้ภาษาที่ร่วมสมัยกับผู้ฟัง เช่น พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาหนักขุ) พระพยอม กัลยาโณ กิตติวุฒโฑหนักขุ และพระทัตตะชีโวภิกขุ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ผู้ส่งสารที่จะสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพยังต้องคำนึงถึงว่าสารจะต้องมีความถูกต้อง สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคม สิ่งแวดล้อม บุคคล เวลาและสถานที่ ต้องมีเนื้อหาสาระ เป็นประโยชน์ มีคุณค่าและสำคัญต่อผู้รับ รวมทั้งเหมาะสมและสอดคล้องกับความ

คิด ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของผู้ฟังให้มากที่สุด ซึ่งต้องก่อให้เกิดความหมายบางอย่างแก่ผู้รับ มีความเข้าใจความหมายเพื่อเป็นปัจจัยในการนำเอาข่าวสารนั้น ไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งพระพจนเจ้าก็ทรงใช้เป็นหลักในการสอนของพระองค์เช่นกัน (6: 31-58) ผลจากการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า พระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มได้มีการเผยแพร่ธรรมะตามลักษณะของสภาพสังคมปัจจุบันและการยกตัวอย่างอุทาหรณ์ที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ชีวิตจริง ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์ตรงตามเท็จจริงได้ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตน

ผลการวิจัยในเรื่องหัวข้อธรรมะที่ควรเผยแพร่ในส่วนความเห็นของผู้แทนภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พุทธศาสนานั้น สามารถสรุปได้ประเด็นที่เด่นชัดคือ ควรเป็นหัวข้อธรรมะที่สามารถช่วยในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งก็สอดคล้องกับพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มที่ส่วนใหญ่ถึงแม้จะไม่ได้มีการกำหนดหัวข้อธรรมะสำหรับแต่ละปีที่แน่นอนก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าหัวข้อธรรมะที่ใช้ในการเผยแพร่นั้นเป็นหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับเวลาในขณะนั้น และพระสงฆ์บางรูปก็ใช้หัวข้อธรรมะเดิมบรรยายซ้ำ ๆ ทุกปี แต่อาจเปลี่ยนแปลงตัวอย่างไปตามเหตุการณ์ที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ฟังสามารถเห็นภาพพจน์เข้าใจได้ชัดเจน ซึ่งตามแนวคิดของ Cutlip and Center กล่าวว่า ความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จะเป็นการช่วยย้ำเตือนความจำของผู้รับสาร แต่ก็ต้องระมัดระวังมิให้เกิดความซ้ำซาก นำเบื่อหน่าย และความต่อเนื่องต้องกระทำเป็นประจำ กำหนดเวลาแน่นอน ทั้งผู้ส่งสารควรเลือกช่องทางหรือสื่อให้เหมาะสมกับผู้รับและสถานการณ์ในการสื่อสาร รู้ว่าสื่อสารกับใคร อย่างไร เมื่อไร ซึ่งหมายถึงผู้ส่งสารต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับสารทั้งด้านความรู้ และการรับรู้ทางร่างกายและจิตใจ อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดกลวิธีในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (16: 209-210)

4) เรื่องการใช้สื่อและกลวิธีในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ได้เกิดมีแนวความคิดไม่ตรงกันระหว่างพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ธรรมะ (ผู้ส่งสาร) กับประชาชนผู้รับฟังธรรมะ (ผู้รับสาร) เกี่ยวกับการใช้สื่อและกลวิธีในการสอนหรือการถ่ายทอดธรรมะ กล่าวคือ ผู้ฟังธรรมะบางกลุ่มก็อยากอนุรักษ์พิธีการและความศักดิ์สิทธิ์ของการเทศน์หรือการเผยแพร่ธรรมะตามแบบดั้งเดิมไว้ แม้จะฟังธรรมะไม่รู้เรื่อง ไม่ได้เนื้อหาสาระ ก็ถือว่าเป็นการฟังธรรมะเพื่อ "เอาบุญ" มิได้ต้องการรู้เรื่องและเนื้อหาสาระมากนัก จึงไม่จำเป็นต้องมีการใช้สื่อและสื่อทัศนูปกรณ์ใด ๆ มาประกอบการถ่ายทอดธรรมะซึ่งจะทำให้เสียบรรยากาศและสมาธิในการฟังธรรมะไปด้วยทางด้านพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ธรรมะที่มีการใช้สื่อและสื่อทัศนูปกรณ์ที่ทันสมัยก็กลายเป็นพระ "ไฮ-เทค"

ซึ่งขัดกับสายตาของประชาชนผู้ฟังธรรมะ เช่น กลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ดังนั้น ในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์และวัดต่าง ๆ จึงใช้เฉพาะเครื่องขยายเสียง ลำโพง และไมโครโฟนเป็นหลัก คงมีแต่วัดพระธรรมกายเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีการใช้สื่อและโสตทัศนอุปกรณ์อย่างสมบูรณ์แบบ ได้แก่ เทปวีดีโอ สไลด์ และสไลด์มัลติวิชั่น รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทวารสารและนิตยสารทั้งรายเดือน รายปักษ์ รายสัปดาห์ และรายวัน ทั้งสื่อธรรมะเป็นรูปเล่ม โบสถ์เตอร์ แผ่นฉาย ป้ายไม้ (cut out) และการแสดงนิทรรศการเป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีสำนักสันตโศภนอีกแห่งหนึ่งที่มีการผลิตและใช้โสตทัศนอุปกรณ์หลายอย่าง แม้จะไม่สมบูรณ์แบบเท่ากับวัดพระธรรมกายก็ตาม

ตามหลักนิเทศศาสตร์ สื่อเป็นตัวเชื่อมผู้ส่งสารกับผู้รับสารเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้ส่งสารทำการสื่อสารไปยังผู้รับสารได้ ในการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารจึงต้องมีสื่อและเลือกใช้สื่อเพื่อนำสารไปสู่ผู้รับสาร ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการสื่อสารได้ หากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์สื่อสาร (Communication situation) ประสิทธิภาพของการสื่อสารก็จะมาก ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารเลือกใช้สื่อที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์สื่อสาร ประสิทธิภาพของการสื่อสารก็จะน้อย ในการพิจารณาเรื่องสื่อนี้จะต้องพิจารณาถึงความสามารถของสื่อในการนำสารไปสู่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งสื่อแต่ละสื่อย่อมมีความสามารถต่าง ๆ กัน ผู้ส่งสารจึงต้องเลือกว่าจะใช้สื่ออะไร แม้แต่สื่อประเภทเดียวกันก็ต้องเลือกว่าจะใช้อะไร เช่น โทรทัศน์จะใช้ช่องไหน วิทยุสถานีไหน หนังสือพิมพ์จะใช้ฉบับไหน เป็นต้น ยิ่งผู้ส่งสารใช้สื่อที่สามารถนำสารไปสู่การรับรู้ลึกของผู้รับสารได้มากเท่าไร โอกาสที่ผู้รับสารจะได้รับสารและเข้าใจสารก็มีมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นในการสื่อสารสมัยใหม่จึงมีการนำเอาสื่อชนิดต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันในการส่งสารไปยังผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารสามารถรับสารนั้นได้หลายทาง ด้วยวิธีการที่เรียกว่า สื่อผสม (Media mix หรือ multi-media) และอาจมีการใช้สื่อผสมคือทั้งการใช้สื่อมวลชน และสื่อระหว่างบุคคล สื่อผสมดังกล่าวเรียกว่า Media Forum (20: 59) ผู้ส่งสารจึงต้องตัดสินใจในการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร

สิ่งที่จะช่วยกำหนดการตัดสินใจในการเลือกสื่อของผู้ส่งสาร ก็คือ ผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของผู้รับสารด้วยว่าผู้รับสารเป็นใคร มีความสามารถในการรับและถอดรหัสสารด้วยการฟัง การอ่าน หรือการดู นอกจากนี้ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาสารด้วยว่า รหัส เนื้อหาและการจัดสารของตนนั้นเหมาะสมกับสื่อประเภทไหน และในการเลือกสื่อ ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาความสามารถในการเข้ารหัสของตนด้วยว่าตนเองมีความสามารถในการพูด เขียน หรือในการแสดง เป็นต้น (20: 60)

ทัศนีย์ จันทร (35: 841-842) ได้กล่าวถึงการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเผยแพร่พุทธศาสนา

1. สื่อบุคคล เห็นการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระภิกษุหรือผู้เผยแพร่อะไรที่มีจริยวัตรงดงามอันแสดงถึงจิตใจที่บริสุทธิ์ และสามารถถ่ายทอดธรรมะให้คนเข้าใจได้ด้วยภาษาเรียบง่าย และลึกซึ้ง ซึ่งเมื่อผู้ฟังได้ฟังบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ จะมีผลในการดึงดูดใจและเกิดการยอมรับอย่างถาวรได้ และทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาต้องการเรียนรู้พระธรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. สื่อมวลชน เป็นสื่อที่ให้ความรู้ข่าวสารในเนวกว้างแก่ประชาชน เพราะผู้รับสารจำนวนมากและความสามารถในการรับรู้มีระดับแตกต่างกัน มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ ทำให้ประชาชนเกิดความสนใจ โดยเฉพาะสื่อที่ทั้งภาพและเสียงจะช่วยสื่อความคิดามธรรมให้เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น สื่อมวลชนมีผลในการกระตุ้นให้อยากแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ชักจูงจิตใจประชาชนให้เกิดความสนใจอยากใกล้ชิดมากขึ้น ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นทั้งสื่อธรรมะจะมีบทบาทในการให้ความรู้และเสริมความเข้าใจ มีความเหมาะสมในการค้นคว้า สามารถนำมาใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้ ทั้งสื่อที่เป็นเนื้อหาธรรมะบริสุทธิ์เป็นสัจธรรม สามารถนำมาอ่านได้หลาย ๆ ครั้ง การตีความแต่ละครั้งทำให้มีความเข้าใจอันลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. สื่อโสตทัศนีย์ ใช้ในการเผยแพร่เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจประชาชน รวมทั้งใช้ประกอบการบรรยายและเสริมความเข้าใจได้ดี โดยเฉพาะสื่อภาพทัศนีย์ที่ทั้งภาพและเสียง

4. สื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่ดึงดูดกลุ่มชนที่มีความสนใจทางศาสนาให้มาอยู่ร่วมกันและสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การจัดกิจกรรมของสถาบันที่มีการต่อเนื่องทางการประชาสัมพันธ์มีผลทำให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่มีการติดตามข่าวมีความต่อเนื่องในการปฏิบัติธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมครั้งต่อ ๆ ไป และยังสามารดึงดูดเพิ่มจำนวนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเรียนรู้ทั้งในความรู้ เนื้อหาสาระ และเรียนรู้ในทางปฏิบัติจริงเมื่ออยู่ร่วมกับกลุ่มกิจกรรม การเรียนรู้เกิดขึ้นเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

สื่อที่ใช้เผยแพร่ธรรมะคือ สื่อบุคคล สื่อมวลชน และสื่อโสตทัศนีย์ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีความเหมาะสมในการใช้สื่อแตกต่างกัน สื่อเหล่านี้ก็มีลักษณะร่วมในแง่ของคุณภาพ และลักษณะของสื่อที่ดี (44 : 842) สรุปได้ดังนี้คือ (1) แสดงถึงธรรมะทุกระดับ (2) สามารถทำให้คนทุกระดับเกิดความสนใจ (3) สามารถทำให้คนทุกระดับเกิดความเข้าใจ (4) รักษาศิลปวัฒนธรรมรูปแบบทางศาสนา เช่น รักษารูปแบบของการเทศน์และวิธีการแสดงธรรมะตามแบบฉบับดั้งเดิมเอาไว้ (5) สามารถทำให้เกิดการตอบสนองในแง่ของการสนับสนุนกำลังทรัพย์ มีทุนเพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเพื่อดำเนินการเผยแพร่ธรรมะต่อไป

นอกจากนี้ลักษณะที่ดีของสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ ควรมีลักษณะที่สามารถนำเสนอนิเวศธรรมะที่บริสุทธิ์ที่สามารถนำมาใช้อ้างอิงได้ ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม พยายามทำเนื้อหาให้เข้าใจง่ายที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้แต่ละระดับของความรู้ความสามารถ และทำให้มีรูปแบบการนำเสนอที่ทันสมัยพอสมควร ไม่ปรุงแต่งจนเกินไป มีรูปแบบเรียบง่าย น่าสนใจ น่าศรัทธา มีการแทรกเนื้อหาธรรมะที่เข้าใจง่ายที่เป็นเกร็ดของอนุภาพของพระรัตนตรัยไว้บ้างพอเป็นเครื่องเสริมสร้างศรัทธา นอกจากนี้การใช้ภาษาที่เรียบง่ายใช้คำบาลีที่ไม่ฟุ่มเฟือยด้วย อีกทั้งต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่ใช้ต้องมีคุณภาพดีเก็บไว้ได้นาน (35: 843)

5) เรื่องการจัดองค์กรบริหารงานด้านการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคด้านการจัดองค์กรบริหารงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย กล่าวคือ ในปัจจุบันการจัดองค์กรบริหารงานและการปกครองคณะสงฆ์ยังไม่มีสายงานที่รับผิดชอบในการเผยแพร่ธรรมะโดยเฉพาะ จึงขาดเอกภาพในการบริหารงานด้านนี้ นอกจากนี้ ยังขาดหน่วยงานหรือแกนกลางต้องงานเผยแพร่ธรรมะโดยตรง เพราะยังกระจัดกระจายอยู่ในหลายหน่วยงาน เช่น กรมการศาสนา มหาเถรสมาคม พุทธสมาคม และชมรมชาวพุทธต่าง ๆ เป็นต้น จึงไม่มีรูปแบบการจัดองค์กรที่แน่นอนอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำและขาดเอกภาพ สมควรมีการทบทวนและพิจารณาเรื่องนี้เป็นการด่วน เพราะมีผลทำให้การเผยแพร่ธรรมะไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และขาดการประสานงานซึ่งกันและกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยได้นำประเด็นปัญหาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ความเห็นที่มีผู้เสนอไว้แล้วในเอกสารต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะ ตลอดจนข้อคิดเห็นของผู้วิจัยเองมาประมวลเป็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยในแต่ละส่วนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติดังกล่าวจำแนกออกได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้-

- 1) การสร้างความร่วมมือร่วมกันเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาหรือธรรมะ
ควรมีการสร้างความร่วมมือกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์และการส่งเสริมพระพุทธศาสนาว่า หลักการเผยแพร่ตามแนวคิดเดิมที่คงจะต้องรักษาไว้แต่ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมะบางอย่างให้เหมาะสมกับการเปลี่ยน

แปลงของสังคมไทยและสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยบูรณาการหรือประยุกต์ความหมายของคำว่า "การเผยแผ่" และ "การเผยแผร์" เข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถใช้อำนาจคุณประโยชน์ในการเผยแผร์ธรรมะร่วมกัน นอกจากนี้ควรมีการปรับปรุงให้พระสังฆาธิการเกษียณเมื่อมีอายุครบ 70 ปี เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่มีวุฒิสูง ๆ ได้มีตำแหน่งตามที่ได้ศึกษามา จะได้ไม่ลาสิกขาเพศดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และจะมีผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงสถาบันสงฆ์ไทยและกระบวนการการสื่อสารเพื่อเผยแผร์ธรรมะ

2) การพัฒนาาระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

มหาเถรสมาคมควรเป็นผู้ริเริ่มกำหนดแนวทางและสั่งการให้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาของพระสงฆ์ เพื่อให้มีความรู้ที่ทันสมัยในทางโลก แล้วเอาวิชาการทางโลกเป็นเครื่องชี้นำทางธรรมะแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เริ่มด้วยการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ทุกระดับ เช่น จัดให้มีวิชาการเผยแผร์ธรรมะตามหลักนิเทศศาสตร์ เทคนิควิธีสอนหรือจิตวิทยาการสอน และวิชาการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ เพื่อให้การพัฒนาาระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยได้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ควรให้มีการจัดตั้งกองทุนและการระดมทุนเพื่อการนี้ โดยอาจจะขอเงินสนับสนุนจากรัฐบาลหรือกรมการศาสนา เงินผลประโยชน์จากศาสนสมบัติกลาง และเงินได้จากศาสนสมบัติของวัดต่าง ๆ มาใช้เพื่อการพัฒนาาระบบการศึกษาของพระสงฆ์ และใช้ในการจัดหาอุปกรณ์การสอนและวัสดุที่อุปกรณ์ที่ใช้ในการเผยแผร์ธรรมะของวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

3) การสร้างพระวิทยากรที่มีความสามารถเพื่อการเผยแผร์ธรรมะ

ควรจะมีการจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันฝึกอบรมที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสร้างพระวิทยากรที่มีความสามารถเพื่อการเผยแผร์ธรรมะโดยเฉพาะ และได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายมหาเถรสมาคม ฝ่ายสถาบันสงฆ์ และองค์กรส่งเสริมพระพุทธศาสนาภาคเอกชน เป็นต้น การฝึกอบรมประกอบด้วยภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งอาจเป็นหลักสูตรระยะสั้นประมาณ 2 เดือน หรือระยะยาวประมาณ 6 เดือน คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้เข้ารับการฝึกอบรมคัดเลือกจากพระสงฆ์ที่มีความกระตือรือร้นและมีแววในการเผยแผร์ธรรมะ โดยผ่านการคัดเลือกอย่างเข้มงวด ด้านวิทยากรอาจเชิญพระนักพัฒนา พระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษในการเผยแผร์ธรรมะ และฆราวาสที่มีชื่อเสียงมาถวายความรู้แก่พระวิทยากรผู้เข้ารับการฝึกอบรม ส่วนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมควรมอบให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วร่วมกันพิจารณา

4) การประพฤติกปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะ

พระสงฆ์ที่จะเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ นอกจากต้องศึกษาหลักธรรมะให้แตกฉาน และมีความรู้ทางโลกอย่างเพียงพอแล้ว ควรจะปฏิบัติตนให้ได้ตามหลักธรรมะก่อนจนเป็นแบบฉบับที่ดีได้ อันจะมีผลต่อการสร้างศรัทธาและความเชื่อถือของประชาชน ต่อจากนั้น จึงไปสอนหรือถ่ายทอดธรรมะแก่ผู้อื่น มิฉะนั้นก็จะไม่รู้แจ้งเห็นจริงพอที่จะไปสั่งสอนผู้อื่นได้ กล่าวคือ จะต้องสามารถอธิบายรายละเอียดในเรื่องที่เทศน์หรือสอนได้ว่า "ทำอย่างไร" ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ ตลอดจนการนำธรรมะมาใช้ในทางปฏิบัติกับชีวิตประจำวัน

5) นโยบายและหลักการเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย

มหาเถรสมาคมและสถาบันสงฆ์ไทยควรมีการกำหนดนโยบายและการให้พระสงฆ์ออกไปเผยแผ่ธรรมะในเชิงรุกแก่ประชาชนในหมู่บ้านและสถาบันการศึกษาทุกระดับ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น ตลอดจนสถานที่ราชการและองค์กรธุรกิจภาคเอกชนต่าง ๆ แทนที่จะดำเนินการเผยแผ่ธรรมะเฉพาะในเชิงรับโดยรอให้ประชาชนมารับฟังธรรมะที่วัดหรือสำนักสงฆ์ เพราะในปัจจุบันประชาชนมีภารกิจในด้านการประกอบอาชีพและการครองชีพมากขึ้น จึงไม่มีเวลามานั่งธรรมะที่วัดได้บ่อยครั้งอย่างสม่ำเสมอ และวันพระที่มีการเทศน์ที่วัดไม่ตรงกับวันหยุดราชการประจำสัปดาห์ของทางราชการ ประชาชนที่เป็นข้าราชการ ตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่และลูกจ้างในองค์กรภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และองค์กรภาคเอกชน ก็ไม่มีโอกาสไปฟังเทศน์หรือการบรรยายธรรมะที่วัดได้

6) การกำหนดรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมะให้เป็นระบบเดียวกัน

มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ไทย ควรมีการทบทวนหลักการด้านการเผยแผ่และการเผยแผ่เพื่อกำหนดนโยบายและมาตรการในการเผยแผ่ธรรมะให้มีรูปแบบและวิธีการเป็นระบบเดียวกัน จะได้ดำเนินการเผยแผ่ธรรมะอย่างเป็นเอกภาพพร้อมกันทั่วประเทศ การริเริ่มดำเนินการในขั้นต้น อาจจะต้องให้มีการสัมมนา เรื่องนี้ร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย เป็นแกนนำก็ได้

7) เทคนิคและกลวิธีในการถ่ายทอดธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย

ควรมีการปรับปรุงการเทศน์ การสอน และการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะให้เหมาะสม ทันสมัย ให้เป็นที่เข้าใจของผู้ฟังทุกกลุ่ม เป้าหมายและประยุกต์ใช้ได้กับสภาพสังคมปัจจุบันตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนกำลังประสบอยู่ โดยการศึกษาวิธี

การถ่ายทอดหรือเผยแพร่ธรรมะว่า จะใช้เทคนิคและกลวิธีในการเผยแพร่อย่างไรจึงจะได้ผลดี รวมทั้งรู้จักวิธีเลือกกลุ่มผู้ฟังที่จะเข้าไปดำเนินการเผยแพร่ธรรมะก่อนหลังด้วย

8) การใช้สื่อและโสตทัศนูปกรณ์ในการเผยแพร่ธรรมะ

ควรใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการเผยแพร่ธรรมะให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยการถ่ายทอดธรรมะผ่านทางสื่อมวลชนและโสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ การฝึกอบรมพระสงฆ์ให้สามารถใช้สื่อและโสตทัศนูปกรณ์ประกอบการถ่ายทอดธรรมะได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่งจะต้องมีแหล่งผลิตสื่อการสอนและสถานที่ฝึกการใช้สื่อและโสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่เพื่อเผยแพร่ธรรมะ

ในด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ฟัง ควรจัดให้มีห้องบรรยายหรือจัดสถานที่รับฟังการบรรยายธรรมที่มีบรรยากาศเหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก ไม่มีเสียงรบกวน มีที่นั่งหรือเก้าอี้เพียงพอและมีอุปกรณ์พร้อม สิ่งเหล่านี้จะมีผล ไปถึงการรับรู้ของผู้ฟังด้วย

9) การชักจูงให้ประชาชนเข้าวัดเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา

มหาเถรสมาคมหรือสถาบันที่มีอำนาจหน้าที่ ควรจะสั่งการหรือประกาศให้วัดและสำนักสงฆ์ต่าง ๆ ทั่วประเทศเปลี่ยนแปลงวิธีการชักจูงให้ประชาชนเข้าวัดเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยไม่ใช้อบายมุขหรือไสยศาสตร์เป็นเครื่องล่อ เช่น การจัดงานวัด โดยมีหรรสพประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ดนตรี ภาพยนตร์ ลิเก รำวง เป็นต้น รวมทั้งการจำหน่ายจ่ายแจกวัตถุมงคลในลักษณะเป็นเครื่องรางของขลัง ไม้หอย ทำเสน่ห์ สะเดาะเคราะห์ พยากรณ์ โชคชะตาราคี เป็นต้น พร้อมทั้งนั้นก็ให้ลดการก่อสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่โต สิ้นเปลืองเกินความจำเป็นเพื่อความจำเป็นที่สุดของประเทศหรือของโลก โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความคุ้มค่าเป็นสำคัญ

10) การปรับปรุงองค์กรเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ

ควรมีการแบ่งสายงานในการบริหารงานคณะสงฆ์ออกเป็นด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงานปกครอง ด้านงานวิชาการ และด้านงานเผยแพร่ เพื่อจะได้มีองค์กรรับผิดชอบงานเผยแพร่ธรรมะชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ก็ควรจัดให้มีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานการเผยแพร่ธรรมะที่ยังกระจัดกระจายอยู่ในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้การเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อศึกษาการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยในแง่วิทยาศาสตร์ให้ลึกซึ้งในด้านต่าง ๆ การวิจัยในอนาคตอาจมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง หรือกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะ
2. ศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของการใช้สื่อต่าง ๆ ในการเผยแพร่ธรรมะ
3. ศึกษาเนื้อหาธรรมะกับความรู้ ความเข้าใจและความสนใจของผู้เปิดรับธรรมะ
4. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจ ความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้เปิดรับธรรมะ

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย